

REFERENCES

1. Za nas chy proty nas? [For us or against us?]. Vilnyi holos. 1918. 13 chervnia. S. 1–2.
2. V oboroni rosiyskoi shkoly na Ukraini. [In protection of the Russian school in Ukraine]. Vilne slovo. 1918. 6 lytnia. S. 4.
3. Protest [Opposition]. Ridnyi krai. 1918. 3 lytnia. S. 3–4.
4. Znov pro derzhavnu movu [Once again about the state language]. Robitnycha hazeta. 1918. 24 veresnia. S. 1.
5. Andrievskiy M. Pered velykymy zavdanniamy [Facing great tasks]. Zemske dilo. 1918. 10 lytnia. S. 1.
6. Stebnytskyi P. Derzhavna mova [State language]. Nova Rada. 1918. 20 veresnia. S. 1.
7. Ukrainska kultura i posiany. Vilnyi holos. 1918. 17 chervnia. S. 2.
8. V naukovomu Tovarystvi imeni Shevchenka [In the schientific society named after Shevchenko]. Vilnyi holos. 1918. 21 chervnia. S. 2–3; Nakaz pro zasnovannia na zaliznytsiakh kursiv po ukrainoznavstvu. Derzhavnyi visnyk. 1918. 22 chervnia. S. 3; Myto na ukrainski knyzhky. Nova Rada. 1918. 25 serpnia. S. 1.
9. Kolo vyshchoi ukrainskoi osvity [Circle of the higher Ukrainian education]. Vilnyi holos. 1918. 21 chervnia. S. 3; Do materialnogo stanovyscha narodnykh uchyteliv. Selianske slovo. 1918. 14 lytnia. S. 3.
10. Promova Hetmana do ukrainskykh uchyteliv [Hetmat's speech to the Ukrainian teachers]. Vilne slovo. 1918. 27 lytnia. S. 2.
11. Na pedahohichni temy [On the pedagogical issues]. Nasha sprava. 1918. 4 zhovtnia. S. 2.
12. Riatiimo Ukrainsku shkolu [Let's save the Ukrainian school]. Vilnyi holos. 1918. 27 zhovtnia. S. 1–2.
13. Siryi Yu. Sotsialni reformy i narodna osvita [Social reforms and public education]. Robitnycha hazeta. 1919. 19 sichnia. S. 2.
14. Pyzhyk A. M. Reformuvannia systemy natsionalnoi osvity v dobu Dyrektoryi UNR [Reformation of the system of national education in the stage of Directory UNR]. Kyiv: Znannia, 1998. 40 s.
15. Revoliutsia v kulturi [Revolution in culture]. Robitnycha hazeta. 1919. 23 sichnia. S. 1.
16. Kapysia H. Zabezpechte shkolu [Provide school]. Nove zhyttia. 1919. 1 bereznia. S. 1.
17. Nie umeiut chitat po khokhlatski [Can not read in khokhlatski]. Golos Yuga. 1919. 14 avgusta. S. 2.
18. Zhovtoblakytna merzota [Yellow and blue abomination]. Borotba. 1920. 3 sichnia. S. 1.
19. Nemynuchist [Inevitability]. Hromadskyi visnyk. 1921. 25 zhovtnia. S. 1.
20. Derzhavnyi i dukhovnyi kordon mizh Rosieiu ta Ukrainoiu [State and spiritual boarder between Russia and Ukraine]. Soborna Ukraina. 1921. 26 zhovtnia. S. 2.

УДК 378.015.311-057.875:37.01(477)

DOI 10.25128/2415-3605.21.2.2

ГРИГОРІЙ ТЕРЕЩУК

<https://orcid.org/0000-0003-1717-961X>

g.tereschuk@tnpu.edu.ua

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

НАТАЛІЯ ЛУПАК

<https://orcid.org/0000-0001-7868-8771>

lupak@elr.tnpu.edu.ua

доктор педагогічних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

САМОРОЗВИТОК ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СИНЕРГЕТИЧНОГО ПІДХОДУ ТА ПОСТНЕОКЛАСИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ

Висвітлено проблему саморозвитку здобувача освіти, пов'язану із трансформацією освітнього процесу в умовах постнеокласичної науки. Зазначена проблема розглядається в контексті синергетичного підходу з актуалізацією потреб і можливостей самоорганізації особистості здобувача як цілісної характеристики людини. Вказано, що педагогічний процес закладу освіти інноваційного типу має бути спрямований на саморозвиток здібностей здобувача, його здатності протистояти викликам

інформаційного суспільства і самореалізуватися у мінливих умовах сучасного світу. Констатовано, що саморозвиток здобувача в рамках синергетичної парадигми освіти потребує переорієнтації навчального процесу з традиційного консервативного на інноваційне креативне, за якого набуття життєво необхідних компетентностей здійснюється у взаємодії (комунікації) з іншими суб'єктами навчання та з урахуванням зовнішньої (фізичної) і внутрішньої (психічної) активності людини. Обґрунтовано, що ключові аспекти саморозвитку здобувача освіти мають бути зорієнтовані на формування в нього оптимального розвивального стилю життя. Йдеться про здатність до самовизначення, забезпечення особистісного зростання, екзистенціювання, самовираження, самореалізацію, саморегуляцію.

Ключові слова: саморозвиток, самовираження, самореалізація, саморегуляція, екзистенціювання, синергетичний підхід, освітній процес, постнеокласична освітня парадигма.

HRYHORIY TERESHCHUK

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Corresponding Member of NAES of Ukraine
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
2 Maksym Kryvonis Str., Ternopil

NATALIA LUPAK

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
2 Maksym Kryvonis Str., Ternopil

SELF-DEVELOPMENT OF EDUCATION SEEKERS IN THE CONTEXT OF SYNERGETIC APPROACH AND POST- NEOCLASSICAL EDUCATIONAL PARADIGM

The problem of self-development of a student related to the transformation of the educational process in the post-neoclassical science is highlighted. This problem is considered in the context of a synergetic approach with the actualization of the needs and opportunities for self-organization of the applicant's personality as a holistic characteristic of a human. It is noted that the pedagogical process of an educational institution of innovative type should be aimed at developing the abilities of the applicant, their ability to meet the challenges of the information society and self-realization in the changing conditions of the modern world. It is stated that self-development of an applicant within the synergetic paradigm of education requires a reorientation of the educational process from traditional conservative to innovative creative, in which the acquisition of vital competencies is carried out in interaction (communication) with other subjects and taking into account external (physical) and internal (mental) human activity. It is substantiated that the key aspects of the self-development of the student should be focused on the formation of their optimal developmental lifestyle. It is about the ability to self-determination, personal growth, self-regulation, existence, self-expression, self-realization. In the projections of the synergetic paradigm, the individual as a complex, open, nonlinear system appears with all the potential opportunities for self-development, which can be realized under certain organizational and pedagogical conditions. It is stated that despite the fact that the applicant – the future specialist controls their own development, the teacher of higher education should exercise general management of educational activities and is fully responsible for the quality of training of the applicant. This is inherent in any level of education. The new roles of the modern teacher (“moderator”, “coach”, “tutor”, “speaker”, “medium”, etc.) set adequate requirements for these roles. Not only the updated knowledge, but also the ways of obtaining it and the possibilities of its application become valuable for the student at various stages and levels. Key aspects of self-development: the ability to self-determination, personal growth, self-regulation, existence, self-expression, self-realization will contribute to the formation of the individual's personality, open to new knowledge and values, able to realize their own life purpose.

Keywords: self-development, self-expression, self-realization, self-regulation, existence, synergetic approach, educational process, post-neoclassical educational paradigm.

Сучасний освітній простір – це унікальне комунікативне середовище, динамізоване викликами глобального інформаційного середовища та необхідністю соціально-культурних перетворень. Це місце зустрічі традиційних значень і нових сенсів, універсальних категорій і специфічних понять, усталених правил і випадкових подій, прогнозованих рішень і

несподіваних вчинків. Наповнене інноваційними дифузійними та когнітивними протиріччями, освітнє середовище еволюціонує й самоорганізується відповідно до власних законів розвитку.

Сучасна система освіти як емерджентна структура з особливими інноваційними властивостями є важливою сферою соціокультурного простору, де відбувається процес загального (індивідуального й колективного) смислотворення за логікою Всесвітньої мережі. Синергетичний ефект освітньо-педагогічного знання виявляється в інтегруванні природничо-наукових і гуманітарних наукових досягнень, міждисциплінарному підході до навчання, виховання і розвитку особистості, багаторівневій комунікації суб'єктів взаємодії (часто з різними поглядами на певний об'єкт) із застосуванням багатоканальних інформаційних ресурсів. Множинність, альтернативність, непередбачуваність, спонтанність, креативність є ознаками нинішнього дидактичного процесу, в якому поєднуються різні аспекти досягнення дійсності для побудови цілісного знання.

Будучи відповідальним за власні знання і незнання, здобувач освіти як суб'єкт освітньої діяльності прагне задовольнити потребу в саморозвитку через сукупність дій, спрямованих на себе, за допомогою системи знань і цінностей. У відкритому освітньому середовищі в нього формується здатність до самовизначення, особистісне зростання, саморегуляція, екзистенціювання, самовираження, самореалізація.

Мета статті – висвітлення ключових аспектів саморозвитку того, хто навчається, у контексті синергетичної парадигми освіти.

Комунікативний простір освіти перших десятиліть нинішнього століття надає широкі можливості здобувачам реалізувати власні особистісно-ментальні і прагматичні інтереси завдяки широким можливостям особистісно зорієнтованого навчання. Особистість, яка пізнає мозаїчний світ, отримує нагороду за власну пізнавальну активність – набуття нових суб'єктних рис, яких не було в минулому, та особливого ментального досвіду, що становить основу системи цінностей. Упорядкований хаос як специфічний різновид порядку постає важливим чинником самоорганізації особистості, котра завдяки розумовим, споглядальним і практичним діям змінює не лише себе, а й простір навколо себе.

Освітній процес у парадигмі синергетики досліджують українські вчені Ф. Власенко, Л. Войнаровська, А. Ільїна, Г. Ільїна, В. Кремень, М. Ліпін, Е. Лузік, В. Лутай, С. Пролєв, О. Твердовська, Л. Ткаченко, В. Шамрай, О. Шморгун та ін. Науковці констатують, що крізь призму синергетики освіта перетворює з можливості у дійсність формування високоінтелектуальної творчої особистості, здатної вільно існувати у відкритій системі «людина – культура». Автори суголосні в тому, що система освіти як соціальна інституція має формуватися за принципом «відкритої системи», в якій студентська чи учнівська молодь набуватиме досвіду творчого мислення задля перетворення інформації у знання, а знання – у практичну дію. В інформаційному соціокультурному полі «синергетична комунікативна парадигма увиразнює нові параметри освітнього простору, в якому трансформуються зміст і форми педагогічної думки, синтезуються різногалузеві теорії, поєднуються різноаспектні фрагменти цілісного знання, перетинаються різноманітні інформаційні потоки, зливаються раціональні та ірраціональні, свідомі та позасвідомі способи досягнення дійсності» [4, с. 70]. Динаміка протиріч балансується узгодженими діями учасників педагогічного спілкування під час обміну інформацією з урахуванням різних, інколи суперечливих, поглядів на предмет обговорення. У такій комунікації відбувається поступове становлення особистості, виявляється потреба самовдосконалення.

Проблема саморозвитку особистості широко розгорнута у психолого-педагогічних дослідженнях українських (А. Большакова, М. Боришевський, В. Бочелюк, І. Булах, Д. Газнюк, Л. Засекіна, С. Максименко, І. Маноха, С. Мусатов, Л. Рибалко, М. Савчин, Т. Титаренко, В. Яблонко та ін.) та зарубіжних (А. Адлер, Р. Бернс, Т. Вагнер, Ж. Дерріда, Д. Леонт'єв, Х. Майер, К. Роджерс, Ж. Сартр, Е. Фромм та ін.) учених. Аналізуючи наукові доробки перелічених науковців, підсумовуємо, що всі сучасні освітні технології мають вибудовуватись з усвідомленням цілісності особистості як системи, в якій поєднане природне й суспільне буття людини, з урахуванням численних взаємозв'язків: внутрішніх (психічні явища) і зовнішніх (педагогічна комунікація), у динаміці яких особистість створює власну ідентичність. Відкритими залишаються питання: Як переорієнтувати освітній процес із послідовного накопичення знань про природу, суспільство, людину на роботу здобувача освіти з самим собою, над творенням

власної особистості як частини природи, суспільства, соціуму у пошуку сенсу життя та ціннісних орієнтирів? Які аспекти саморозвитку посилюватимуть інші здатності особистості для конструктивного руху від цілетворення до цілездійснення?

Очевидно, що організація педагогічного процесу задля розвитку й саморозвитку особистості здобувача у координатах постнеокласичної освітньої парадигми потребує адекватного вирішення на основі інноваційного підходу. В сучасному інформаційному світі «постає питання про сенс і способи нового життя людини, про її ставлення до нової дійсності, частиною якої вона є. Йдеться про нову якість потреб, які виходять за межі локальних соціоприродних і культурно-історичних особливостей, про нову раціональність, співзвучну всій світовій спільноті» [9, с. 30]. У проєкціях синергетичного підходу особистість здобувача освіти як складна, відкрита, нелінійна система постає з усіма потенційними можливостями саморозвитку, які можуть бути реалізовані за певних сприятливих обставин (організаційно-педагогічних умов) в одному з множинних варіантів розвитку. Необхідно враховувати, що потенційні можливості закладені у структурі кожної особистості. Щодо зазначеного слухними виявляються настанови М. Ліпіна про те, що «навчання – це не процес запам'ятовування певної кількості інформації, а подія *творення себе*. Людина творить себе, спираючись на зміст загальнолюдської культури. ...Знання у просторі культури тоді відрізняється від інформації, коли залучає у пізнавальний процес всю цілісність особистості. Внаслідок цього воно стає смислотворюючим. Саме тому освіта не вичерпується наданим і засвоєним за певний час об'ємом інформації» [9, с. 199]. Беремо до уваги педагогічний досвід О. Гузар і М. Ліоненко, зокрема тезу про те, що «зміст освіти не є матеріалом для заучування, а матеріалом для дослідження» [2, с. 76].

Одним з аспектів синергетичного підходу в освіті є нелінійність розвитку особистості – численні переходи зі стану нерівноважності до рівноваги й навпаки. «Жодний зі станів не є «добрим» чи «поганим»; це об'єктивні стани особистості як відкритої системи, що здатна до саморозвитку. Стан хаосу означає зміни в системі за рахунок виведення її зі стану рівноваги за допомогою надходження (або витоку) енергії, а стан порядку – виникнення нової структурної системи» [9, с. 276]. Особистість як складна відкрита система на свій розсуд вибудовує власну траєкторію розвитку з множинними переходами від хаосу до порядку. У такому ландшафті певні знакові події як точки біфуркації виявляються важливими ініціаціями, після проходження яких особистість набуває нових станів, характеристик і рис. «Точки біфуркації виступають переломними моментами (подіями) у житті особистості, переживаючи (долаючи) які особистість стає іншою. Причому це усвідомлює не лише сама людина (завдяки рефлексії), а й ті, хто її оточує» [9, с. 277].

В освітньо-педагогічному знанні сьогодні доцільно враховувати те, що «концепція «синергії» ... означає сукупну, кооперативну дію великої кількості об'єктів, у результаті якої із хаотичних, невпорядкованих станів виникають високо впорядковані просторові, часові та просторово-часові структури. Для знаходження загальних принципів, що керують системами у процесі самоорганізації, а також створення моделей для опису та аналізу таких систем, необхідним є кооперування багатьох різних дисциплін. Саме в цьому й полягає інтегративна цінність синергетики» [9, с. 58]. Інтегровані знання є результатом міждисциплінарної та міжсуб'єктної взаємодії, що розгортається в комунікативному полі навчального середовища. Обсяг таких знань щоразу змінюється, як тільки змінюється кількість учасників дискурсу і «кут повороту» міждисциплінарних досліджень. Змінними будуть фрагменти реальності (схеми, моделі, концепти, конструкти, макети тощо) та образи і враження, які виявляються на перехрестях внутрішніх і зовнішніх світів суб'єктів комунікації.

Отже, інтегровані знання мають специфічні ознаки. Вони – гетерогенні, нестабільні, неконстантні, плинні, колажні, мозаїчні, незавершені, як і постмодерна особистість, котра «відповідно до характеру взаємодій з оточенням «змінює» в уяві власну життєву історію, бачення минулого, теперішнього і майбутнього; оновлює сенси життя... Навіть такі звично стабільні характеристики ідентичності, як вік чи гендер, уже не є тими маркерами, що стабілізують особистість у бурхливому морі її життя. Усе навколо і всередині людини постає плинним, змінним, нестатичним» [8, с. 36–37]. Потреба постійно врівноважувати неврівноважність, тобто самоорганізовуватись, саморозвиватись є основою її стійкого буття. Опираючись на ґрунтовне дослідження М. Савчина [8] щодо аналізу системи здатностей

особистості, виокремлюємо роботу з власною особистістю, яка охоплює здатність до самовизначення, забезпечення особистісного зростання, саморегуляцію, екзистенціювання, самовираження, самореалізацію.

Здатність до самовизначення або самоідентифікація як складний інтегративний феномен охоплює індивідну, особистісну, соціальну, духовну сфери особистості, формується упродовж життя і розвивається під впливом психологічних, соціальних та духовних чинників, полягає у забезпеченні постійного переживання людиною самої себе і для себе, своєї неповторності у спільноті собі подібних (співвідношення індивідуального й загальнолюдського). *Особистісне зростання* передбачає безперервний процес набування людиною ціннісного досвіду й життєво необхідних знань, адаптацію до швидкоплинних умов проживання в соціумі з максимальною користю для себе (й інших), підвищення компетентностей у різних сферах побутування, зокрема професійній, вмотивовану активність пізнавальної діяльності, мобільність поведінки, дивергентність мислення тощо.

Особистісному зростанню протистоїть втрата сенсу життя, емоційне вигорання, невмотивована діяльність, рутинний процес пошуку матеріальних і духовних ресурсів, втрата ціннісних орієнтирів. Особистісне зростання часто супроводжується виходом із зони комфорту, динамізується потребою вирішення внутрішніх протиріч, насичується життєствердними стимулами.

Саморегуляція як свідомий вплив людини на власний організм сприяє досягненню оптимального психофізичного стану для вирішення різних життєвих завдань. Така здатність особливо затребувана у професійній діяльності педагога, що передбачає величезну витрату енергії та душевних сил. Саморегуляція забезпечує психологічну та емоційну стійкість, блокує шкідливі впливи на організм, сприяє активізації важливих фізіологічних функцій, формує позитивне ставлення до інших і до себе, впевненість у собі. Важливо пам'ятати, що «ефективною умовою особистісної саморегуляції є сформованість позитивного та цілісного Я-образу: прийняття себе, інтернальність, турбота про себе, знання себе, радість буття, розвиненість конструктивної рефлексії» [8, с. 194].

Екзистенціювання особистості розкривається у площині множинних соціокультурних смислів в епіцентрі фізичного, психологічного, інформаційного, віртуального світів, що безперервно взаємодіють: перетинаються, консолідуються, комбінуються, конфліктують, взаємодоповнюють, взаємозумовлюють один одного. Екзистенційний аналіз порушує важливу проблему буття людини в проєкції онтологічної цілісності, виявляючи унікальну властивість: «відкритість, незавершуваність її як створіння з потенційними можливостями, які проявляються в нескінченних варіаціях незвичайного, специфічного існування» [1, с. 350]. Повноцінна екзистенція особистості пов'язана з наповненістю її внутрішнього буття життєстверджувальними інтенціями, прагненням наблизитися до суцього в собі, мотивацією до зростання себе за власною згодою.

Потреба у *самовираженні* є природним бажанням людини, котра прагне виявляти свої таланти, часто адаптуючись до умов і правил соціуму. Це рух індивідууму через внутрішні перешкоди до виходу назовні свободи власного «Я», спосіб емоційного розвантаження, ознака психологічної стійкості. Самовираження допомагає людині долати фізичні, психологічні, емоційні, когнітивні, соціальні бар'єри в комунікації, ламати стереотипи, сприяє інноваційному мисленню, творчим пошукам у різних сферах життя. Завдяки такій здатності відбувається зустрічі однодумців, створюються групи, команди, яких об'єднує спільне захоплення, мотивація, перспективи, способи реалізації мети тощо. Основою самовираження є бажання, емоції, наміри, інтенції людини, які можуть проявлятися в певній діяльності – або у творчості, або через зовнішні вияви.

Самореалізація особистості виявляється у здійсненні задумів для досягнення поставленої мети; усвідомленні власних сутнісних сил, спрямованих на вільний вибір стратегії особистісного зростання; пошукові і ствердженні свого особистого шляху, своїх цінностей і смислу існування; русі до максимально повного здійснення власних потенційних можливостей; відповідальності за якість свого життя; задоволенні духовних потреб, інтересів, ідеалів та цінностей; реалізації внутрішнього потенціалу не тільки заради себе, а й в інтересах оточуючих та оточення [7, с. 94–95].

Адаптуючись до нових реалій інформаційного середовища з домінуючими віртуальними способами взаємодії, особистість, яка здобуває університетську освіту сьогодні, все гостріше відчуває необхідність і потребу самостійно знаходити актуальні для неї знання, формулювати проблемні запитання і самотужки шукати відповіді на них, формувати «тверді» та «м'які» навички, аби трансформувати набутий досвід у практичній діяльності. Остання має бути спрямована на:

- самостійне формування необхідних компетенцій;
- оволодіння знаннями за своєю ініціативою;
- задоволення індивідуальних, пізнавальних інтересів і потреб;
- підвищення рівня власної культури, освіченості, ерудиції;
- особистісне самовдосконалення, що ґрунтується на самоконтролі;
- досягнення самостійно поставлених цілей, перетворення одержаних іззовні цілей в індивідуальні цілі студента, зіставлення цілей і результатів їх досягнення, розроблення віддалених цілей та їх врахування у ближніх навчальних» [3, с. 193].

Безперечно, зміна організаційно-педагогічних умов у закладах вищої освіти потребує «перезавантаження» рольового репертуару професорсько-викладацького складу університету. Професійну підготовку майбутніх фахівців не можна перекладати лише на плечі здобувачів освіти, прикриваючись пріоритетністю самоосвіти. Навпаки, вимоги до викладання навчальних курсів мають посилитися у зв'язку з новими можливостями для студента обирати на свій розсуд дисципліну, актуальну для нього, форму та платформу для спілкування, спосіб контакту з викладачем, власну комунікативну стратегію щодо засвоєння певної системи знань й ін. Незважаючи на те, що майбутній фахівець є децентрованим суб'єктом академічної комунікації, котрий сам контролює власний розвиток і саморозвиток, педагог вищої школи здійснює загальне керівництво навчальною діяльністю і відповідає за її успішність і якість знань. Нові ролі для сучасного педагога: модератор, коуч, тьютор, спікер, медіум тощо ставлять нові вимоги перед ним. Насамперед це стосується модернізації змісту навчального матеріалу, який практично щороку потребує оновлення, ущільнення та інноваційного наповнення. Незмінним має залишатися так зване «ядро знань» з кожної дисципліни, що охоплює ключові поняття, концепти, концепції, без яких неможливо вибудувати її дефінітивне поле.

Розвиваючи педагогічну комунікацію з суб'єктами навчання, викладачеві вищої школи необхідно враховувати те, що «основною тенденцією, яка зумовлена активним впливом нових засобів комунікації і сучасних інформаційних технологій на освіту, є тенденція поступового переходу від класичного вербального способу засвоєння знань до нового – аудіовізуального» [6, с. 269]. Цінними стають як знання, так і способи їх отримання та наслідки втілення. Наприклад, досвід викладання дисциплін «Освітні технології», «Інноваційні технології» та «Інтермедіальні технології» у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (далі – ТНПУ) для студентів різних спеціальностей засвідчує про мобільну адаптацію освітньо-педагогічних знань до потреб суспільства і студентської молоді, яка незабаром здійснюватиме професійну діяльність, реалізуватиме гуманістичні принципи навчання. Інноваційними є не лише поповнення науково-педагогічного тезаурусу дисциплін сучасними термінами, поняттями, категоріями, концепціями (інтермедіальні технології, медіаментальність, концепція інтермедіальної комунікативної діяльності й ін.), а й механізми технології викладання з урахуванням необхідності і потреби особистості в саморозвитку.

Важлива ознака оновленої комунікативної діяльності – перетворення інформації у знання через пережитий естетичний досвід. Ефект «особистого занурення» в інформацію спонукає здобувачів освіти до творчих ініціатив, сприяє формуванню в них естетики знань, культури мислення, а опрацювання інформації, запропонованої викладачем студентам-споживачам у процесі навчальної діяльності й отриманої ними самостійно різними медіаканалами, перетворюється на творчий процес створення індивідуальних навчальних текстів. Пропонуються численні способи роботи з текстами: кількісно збільшити чи зменшити; вилучити несуттєве; виокремити головне; перевернути; переставити місцями; зробити однорідним; структурувати; систематизувати; схематизувати; перемістити в інший контекст; стилізувати; «пом'якшити» (обійти «гострі кути»); зіставити з іншими текстами; порівняти; стиснути; розтягнути; деталізувати; доповнити; абстрагувати; символізувати; інтегрувати;

перекласти; перекодувати в іншу знакову систему; візуалізувати; презентувати в різних форматах тощо.

Діагностика рівня саморозвитку (тест «Рефлексія на саморозвиток», авт. Л. Н. Бережнова) майбутніх фахівців у ТНПУ проводилась у вересні 2021 р. й охоплювала 116 здобувачів освіти (студенти факультету філології і журналістики, факультету мистецтв, факультету педагогіки та психології, історичного факультету) третього року навчання. Результати показали, що переважна більшість студентів виявляє потребу в саморозвитку (87,3 %), але показники самооцінки (дуже висока – 2,6 %, завищена – 7,7 %, нормальна – 44,8 %, занижена – 31,9 %, низька – 11,2 %, дуже низька – 1,7 %) свідчать про їхній нестабільний психологічний стан, невпевненість у самореалізації. За результатами анкетування виявлено одну з вагомих причин цього: відсутність головного ресурсу – системи знань і механізмів мобільної організації власної траєкторії розвитку, так званої маршрутної карти. Відтак низькою є оцінка проектування педагогічної підтримки. Зокрема, 15,5 % студентів вважають саморозвиток як можливість фахової самореалізації, 33,6 % – як необхідну і достатню умову для самореалізації, 46,5 % – як радше перспективу самореалізації, 4,3 % бачать саморозвиток особистості неперспективною справою щодо професійної педагогічної самореалізації.

Отже, необхідність модернізації системи освіти в нинішніх умовах розвитку постнекласичної науки зумовлена невідповідністю освітнього процесу (в основі якого набуття базових знань, необхідних для успішного та щасливого життя) і новою картиною світу, новим стилем життя сучасних людей, новим способом мислення. Потужні обсяги інформації, що стрімко зростають, дистанційна форма навчання як пріоритетна у комунікативному просторі єдиного «глобального села» (за М. Маклюеном), бажання і можливості особистості здобувати знання у вимірі внутрішньої «свободи власного “Я”» (за Х. Майером) слугують одночасно і викликами, і можливостями збалансувати складну емерджентну систему, якою є освіта.

Для синхронізації та узгодженого функціонування усіх підструктур цієї нелінійної системи в єдиному темпоритмі важливо враховувати специфічні елементи, що прагнуть долучитися до когерентної амплітуди цілісної освітньої динаміки. Таким елементом системи постає саморозвиток особистості з потужним потенціалом внутрішніх і зовнішніх стимулів, котрі увиразнюються в проекції сучасного освітньо-педагогічного знання. Інтегративна природа останнього повинна визрівати на численних перетинах міждисциплінарних зв'язків, мультимедійних програм, інтермедіальних комунікативних практик, забезпечуючи сталий синергетичний ефект саморозвитку всієї освітньої системи. Ключові аспекти саморозвитку: здатність до самовизначення, особистісне зростання, саморегуляція, екзистенціювання, самовираження, самореалізація сприятимуть формуванню розвиненої особистості, відкритою до нових знань і перспектив, здатною усвідомлювати безумовну цінність життя та осмислювати власне життєве призначення.

Перспективним, на нашу думку, буде створення навчального курсу «Основи професійного саморозвитку» для здобувачів першого (бакалаврського) освітнього рівня і впровадження його у навчальний процес вищої школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Газнюк Л. М. Філософські етюди екзистенціально-соматичного буття: монографія. К.: ПАРАПАН, 2008. 368 с.
2. Гузар О., Ліоненко М. Моделі уроків розвитку критичного мислення: аналіз та особливості конструювання. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2021. № 1. С. 75–80.
3. Левченко Т. І. Концептуальна парадигма розвитку вищої освіти: монографія. Вінниця: Нова книга, 2017. 344 с.
4. Лупак Н. М. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецтва: засади інтермедіальної технології: монографія. Тернопіль: Підручники і посібники, 2020. 452 с.
5. Майер К. Свобода внутрішнього «Я». Внутренняя игра. Метод раскрытия собственного потенциала. 2-е изд., испр. Харьков: Гуманитарный центр, 2015. 208 с.
6. Наука и образование: современные трансформации: монография. К.: ПАРАПАН, 2008. 328 с.
7. Рибалко Л. С. Методолого-теоретичні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя (акмеологічний аспект): монографія. Запоріжжя: ЗДМУ, 2007. 443 с.
8. Савчин М. Здатності особистості: монографія. К.: Академія, 2016. 288 с.

9. Синергетика і освіта: монографія; за ред. В. Г. Кременя. К.: Інститут обдарованої дитини, 2014. 348 с.
10. Яблонко В. Я. Психолого-педагогічні основи формування особистості: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 220 с.

REFERENCES

1. Hazniuk L. M. Filisofski etiudy ekzystentsialno-somatychnoho buttia: monohrafia. [Philosophical studies of existential-somatic existence: a monograph]. Kyiv: PARAPAN, 2008. 368 p.
2. Huzar O., Lionenko M. Modeli urokov rozvytku krytychnoho myslennia: analiz ta osoblyvosti konstruiuvannia. [Models of lessons for the development of critical thinking: analysis and design features.] Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedagogichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seria: Pedagogika, 2021. № 1. P. 75–80.
3. Levchenko T. I. Kontseptualna paradyhma rozvytku vyshchoi osvity: monohrafia. [Conceptual paradigm of higher education development: monograph] Vinnytsia: Nova knyha, 2017. 344 p.
4. Lupak N. M. Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosni maibutnikh uchyteliv mystetstva: zasady intermedialnoi tekhnolohii: monohrafia. [Formation of communicative competence of future art teachers: principles of intermediate technology: monograph] Ternopil: pidruchnyky I posibnyky, 2020. 452 p.
5. Maier K. Svoboda vnutriennicho «Ya». Vnutriennia igra. Metod raskrytia sobstvennoho potentsiala. [Freedom of the inner self. Internal game. Method of revealing one's own potential.] 2-e izd., ispr. Kharkov: Gumanitarni tsentr, 2015. 208 p.
6. Nauka i obrazovanie: sovremennyye transformatsii: monohrafia. [Science and education: modern transformations: monograph] Kyiv: PARAPAN, 2008. 328 p.
7. Rybalko L. S. Metodoloho-teoretychni zasady profesiino-pedahohichnoi samorealizatsii maibutnoho vchytelia (akmeolohichni aspekt): monohrafia. [Methodological and theoretical principles of professional and pedagogical self-realization of the future teacher (acmeological aspect): monograph]. Zaporizzia: ZDMU, 2007. 443 p.
8. Savchyn M. Zdatnosti osobystosti: monohrafia. [Personality abilities: a monograph]. Kyiv: Akademia, 2016. 288 p.
9. Synerhetyka i osvita: monohrafia. [Synergetics and education: monograph] za red. V. H. Kremenia. Kyiv: Instytut obdarovanoi dytyny, 2014. 348 p.
10. Yablonko V. Ya. Psykholoho-pedahohichni osnovy fotmuvannia osobystosti: navch. posibnyk. [Psychological and pedagogical foundations of personality formation: textbook. manual]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 2008. 220 p.